

М. Заболотна,

аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЕМБРІОН – СУБ'ЄКТ ЧИ ОБ'ЄКТ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН?

Постановка проблеми. Розвиток медицини у сфері репродуктології дає можливість багатьом безплідним парам відчувати радість материнства та батьківства. За допомогою допоміжних репродуктивних технологій є можливість «створити» нове життя у лабораторних умовах, але чи це не порушує святості людини, таємниці створення життя? З моральної точки зору, застосування допоміжних репродуктивних технологій є неприйнятним, але, з іншого боку, такі правовідносини вже існують, тому потребують належного правового регулювання на міжнародному та національному рівнях. Актуальним залишається питання щодо віднесення ембріона до суб'єктів чи об'єктів репродуктивних правовідносин, оскільки на поточний момент серед науковців немає єдиного розуміння.

Стан дослідження. Велике значення для дослідження такої проблеми мають праці таких науковців, як: Е. Блейшмідт, О. Дюфенюк, О. Кашінцева, К. Левандовські, Л. Любич, О. Огірко, А. Соловйов, та інших.

Мета статті – проаналізувати міжнародне та національне законодавство у сфері регулювання ембріонального розвитку ще ненародженої дитини, визначити правовий статус ембріона.

Виклад основних положень. Правовий статус визначають як юридично закріплене становище особи у суспільстві та державі, сукупність прав та обов'язків. Визначити право-

вий статус ембріона досить складно, оскільки в міжнародному та національному законодавстві немає єдиного підходу до визначення моменту початку життя, межі суверенітету прав матері та ембріона, а також не встановлено єдиного визначення внутрішньоутробного життя людини. Щодо визначення цих біоетичних проблем у правовій науці сформувався кілька підходів:

1) утилітаристський – життя людини розглядається в межах хімічних та біологічних процесів. Суть права полягає в забезпеченні дотримання основних прав, свобод і гарантій людини у сфері біології та медицини, вільному виборі меж науково-дослідної діяльності;

2) віталістський – обмежує науково-дослідну діяльність людини, пояснюючи це тим, що є певні таємниці, незбагненні для людського інтелекту, тому пояснити феномен життя неможливо тільки з позиції хімії та біології [1, с. 70];

3) комплементарний – статус ембріона повинен бути врегульованим на законодавчому рівні з урахуванням знань сучасної науки про його розвиток [2, с. 70].

Правовий статус ембріона в літературі тлумачать по-різному: одні вчені наділяють його статусом суб'єкта права, інші – розглядають як об'єкт права, тому коротко зупинимось на загальній характеристиці цих категорій.

Ю. Корнега визначає ембріон як об'єкт, що створений у результаті людської діяльності у лабораторних

умовах [3, с. 101]. Якщо розглядати ембріон у межах оборотоздатності, потрібно визначити, чи може він вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої?

У разі надання ембріону статусу об'єкта (виключно як обмеженого в обігу) гарантується захист прав та інтересів власника ембріона, а не самої ненародженої дитини.

Слід звернути увагу на норми Конвенції про права людини в біомедицині 1997 року, зокрема у ст. 2 інтереси та благополуччя окремої людини ставляться вище інтересів суспільства чи науки, у ст. 21 зазначається, що джерелом фінансової вигоди не повинно бути тіло людини чи її частини як такі. Якщо законодавством дозволено проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, то повинен забезпечуватися належний захист ембріонів. Вирощувати ембріони для дослідних цілей забороняється, про що прямо зазначається у ст. 18 зазначеної Конвенції [4].

Всесвітня Медична Асамблея у 1948 році видала Женевську декларацію, в якій визначався принцип лікарської етики, що полягав у якнайглибшому цінуванні людського життя з моменту зачаття і неможливості використання знань лікаря всупереч ідеям гуманізму [5].

З цього приводу слід звернути увагу на справу «Tysiас проти Польщі», суть якої полягає в такому: вагітна жінка, в якій була гостра короткозорість, дізналася, що після пологів її зір може сильно погіршитися. У проведенні абортів їй було відмовлено. Після народження дитини в неї стався крововилив у сітківку ока, після чого вона набула статусу людини з інвалідністю по зору. Суд вирішив, що було порушено ст. 8 Конвенції, оскільки заявниці не був наданий ефективний механізм, за допомогою якого вона могла визначити, чи дозволено робити аборт [6, с. 3].

Відповідно до п. 11.1. Наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку застосування допо-

міжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 № 787 ембріони визначаються як біологічний матеріал пацієнта/пацієнтів. Право розпоряджатися долею ембріона мають пацієнт /пацієнти, про що зазначається у п. 11.3. цього ж Наказу: за бажанням цих осіб їхній біологічний матеріал може бути транспортований до іншого закладу охорони здоров'я як на території України, так і за її межами [7].

На ембріон як об'єкт репродуктивних правовідносин і вид генетичного матеріалу зазначається і в національному законодавстві, де передбачена можливість редукції ембріонів. Якщо є можливість здійснити всі ці дії стосовно ембріона, то чи можна визнати ембріон як об'єкт права?

Юридична енциклопедія визначає суб'єктом права фізичну або юридичну особу, яка є учасником національних чи міжнародних правовідносин [8, с. 138].

С. Алексєєв виділяє дві головні ознаки, притаманні суб'єкту права:

1) це особа – учасник суспільних відносин, яка фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків; вона повинна характеризуватися зовнішньою відокремленістю, персоніфікованістю, здатністю виражати свою волю;

2) це особа, яка набула властивості суб'єкта права через юридичні норми та реально може брати участь у правовідносинах [9, с. 138].

Ч. 1 ст. 24 Цивільного кодексу України визначає, що фізичною особою вважається людина як учасник цивільних правовідносин [10]. Виникає питання, чи є ембріон фізичною особою, повноправною людиною? У законодавчих актах вживаються різні поняття для позначення внутрішньоутробного стану людини. Зокрема, у ч. 3 ст. 123 Сімейного кодексу України вживається термін «зародок», у ч. 3 ст. 110 Сімейного кодексу – «зачата дитина» [11], у ч. 2 ст. 1298 Цивільного кодексу

України – «зачата, але ще не народжена дитина» [10], в інших законодавчих актах трапляються поняття «плід», «зигота», «гамети», «преембріон».

Ст. 2 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» визначає «ембріон людини» як зародок людини на стадії розвитку до восьми тижнів [12]. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених» від 29.03.2006 № 179 у п. 1.4. закріплює поняття «плід» – внутрішньоутробний продукт зачаття починаючи з повного 12-го тижня вагітності (з 84 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) до вигнання/вилучення з організму матері» [13]. Визначення періоду внутрішньоутробного життя з 8-го по 12-й тиждень не закріплене на законодавчому рівні.

Як зазначає Етьєн Больє, розмежування між ембріоном, плодом і людиною є умовним. Це певна таємниця життя, хоча наукові дослідження показали, що впродовж перших двох тижнів з моменту запліднення ембріон не може вважатися індивідумом (individuals – той, кого не можна поділити), оскільки на цій стадії він може поділитися і утворити близнюків. У момент же запліднення, за невідомих поки що науці причин, замість ембріона може розвинути пухлина – хоріоепітеліома [14, с. 12].

Р. Шишка вводить у науковий обіг термін «фантомна правоздатність» – право неіснуючого суб'єкта бути носієм певних правомочностей за передбачених законом умов [15].

Спираючись на результати медико-біологічних досліджень, у медицині і біології було введено термін «преембріон», період розвитку ембріона від моменту зачаття до 14 днів [16, с. 164].

З позиції церкви стадію «преембріон» потрібно розглядати як про-

цес одухотворення людини, який починається з моменту запліднення і триває до кінця другого тижня розвитку в утробі матері. Як зазначає І. Брек (представник Православної церкви в Америці), преембріон – це носій потенційного життя, який не може розраховувати на переваги, які надаються повноцінній людській особі у вигляді прав і гарантій [17, с. 179–181].

У преамбулі Декларації прав дитини 1959 року, зазначається: «... дитина ... потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження». Чи можна тлумачити норми Декларації таким чином, що ембріон визначається як один з періодів розвитку дитини і наділяється правовим захистом з моменту зачаття? Кожна держава по-своєму підходить до вирішення цього питання. Більшість країн стає на захист репродуктивних прав жінок. Принцип 9 цієї ж Декларації визначає: «Дитина має бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації. Вона не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі» [18].

Визначення поняття «дитина» закріплене у ст. 1 Конвенції прав дитини 1989 року: «... дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку ...», а ч. 1 ст. 6 цієї ж Конвенції передбачає невід'ємне право кожної дитини на життя [19].

З якого моменту виникає право на життя? У міжнародному законодавстві немає чіткої позиції щодо цього питання.

У літературі наявні різні підходи та концепції щодо визначення початку життя людини:

– ембріональне – право на життя виникає до моменту народження, тобто, як зазначає З. Ромовська, безпосередньо з моменту зачаття [20, с. 71]. Людське життя починається, коли жіноча яйцеклітина запліднюється чоловічою спермою, формуючи одну клітину [21, с. 70];

– натуціональне, згідно з яким право на життя виникає з моменту народження, як зазначає А. Соловйов, здатність до автономного існування є головним критерієм у визначенні моменту виникнення людського життя, а тому за браком такої здатності у ембріона єдиною автономною біологічною одиницею залишатиметься мати, а моментом виникнення права на життя слід визнати народження людини [22, с. 23];

– концепція формування нервової системи: як зазначає Н. Беседкіна, початком життя потрібно вважати не момент народження, а досягнення внутрішньоутробним плодом певного етапу розвитку, при цьому досягнувши певного рівня розвитку, плід повинен бути визнаний людською істотою [23].

Серед науковців є такі твердження:

1) через відмінність генетичного матеріалу матері та ембріона (плода) людини необхідно розглядати ембріон як новостворену неповторну біологічну одиницю, а не як частину тіла жінки;

2) внутрішньоутробний період існування людської істоти повинен захищатись правом так, як і життя людини після народження, оскільки цей період є передумовою існування людської істоти після народження, невід'ємним етапом розвитку людини;

3) людський ембріон є «потенційною людиною», що створює підстави для його захисту;

4) здатність до автономного життя ембріона після народження є відносною, оскільки, потрапляючи у цілком нове середовище, адаптуватися новонародженому досить складно і, якщо вчасно не надати йому допомогу, дитина може загинути [24, с. 108].

Обґрунтовуючи ембріональну концепцію, слід звернутися до досвіду римського права, норми якого прирівнювали зачату дитину до новонародженої за наявності таких умов: зачата дитина повинна народитися живою, визнання правосуб'єктості

дитини повинне відповідати її інтересам [25, с. 235]. Таким чином, ще римські правники визнавали право зачатої до смерті спадкодавця дитини (так званого «постума») на спадщину.

Потрібно звернути увагу на ставлення медиків до цього питання, які вважають, що момент запліднення є початком формування людської особистості, тому не можна порушувати святості та недоторканості людського життя.

Наприкінці ХХ ст. німецький ембріолог Е. Блехшмідт розробив теорію індивідуальності, згідно з якою людиною не можна стати, нею можна лише бути від моменту зачаття, оскільки людина розвивається з уже людської клітини. Індивідуальність зберігається від моменту запліднення, протягом усього розвитку і аж до смерті, змінюється лише фенотип (зовнішній вигляд) [26]. Конвенція про права дитини у ст. 8 передбачає, що обов'язок держави поважати право дитини на індивідуальність, а також забезпечити необхідну допомогу для найшвидшого відновлення цього права в разі незаконного позбавлення частини або всіх елементів індивідуальності [19].

Також цікавою є думка американського гінеколога, доктора медицини Бернарда Натасона, який будучи директором клініки провів тисячі абортів. Шукаючи відповіді, наскільки невинні його дії, він застосував сучасні технічні засоби: ультразвук, електронне дослідження серця ембріона, ембріоскопію, радіобіологію та інші. Після довгих і наполегливих досліджень Натасон зробив висновок, що немає жодної різниці між 12-тижневим і 28-тижневим плодом. Його дослідження не мають ані релігійного, ані етичного підґрунтя, а є виключно науковими і технологічними. Штучне переривання вагітності є дітовбивством. Плід, котрого вбивають, зазнає таких самих страждань, як дорослий тортурований засуджений. Нині питання про те, що ембріон

є окремою людською істотою з усіма своїми особливими особистими характеристиками, не є вже питанням віри. Його дослідження показали, що це твердження – наукова істина. Ембріон – це сформована людська істота [27]. Зазначається, що протягом усього внутрішньоутробного розвитку новий людський організм не може вважатися частиною тіла матері, що є непрямим свідченням поваги до життя і права на життя майбутньої людини з моменту її зачаття [28].

Ембріональну концепцію активно підтримує церква, стверджуючи, що право на життя є загально визнаним, закріпленим як Божими заповідями, так і міжнародним і національним законодавством, а отже, має поширюватися на кожну людину, а не тільки на ту, яка вже народилася. Життя починається з моменту зачаття, тому плід в утробі матері є живою істотою, яка потребує належного захисту. Зокрема, І. Силуянова, зазначає, що протягом усього внутрішньоутробного розвитку новий людський організм не може вважатися частиною тіла матері, що є непрямим свідченням поваги до життя і права на життя майбутньої людини з моменту її зачаття [28]. З появою на світ змінюється стан, а не сутність дитини, тому штучне переривання вагітності не вважається вбивством маленької незахищеної дитини [29].

Розглянемо досвід зарубіжних країн, зокрема Цивільний кодекс Угорщини 1977 року наділяє людину правоздатністю з моменту зачаття в тому разі, якщо вона народиться живою. Конституція Чеської Республіки у ст. 6 розділу Загальних прав та свобод людини визначає, що кожен має право на життя. Життя людини достойне охорони вже до народження [21, с. 73]. Принцип, прийнятий у Німеччині, визначає початок життя з моменту запліднення, тоді як Федеральний Конституційний Суд ФРН допускає штучне переривання вагітності у виняткових випадках, коли

вагітність загрожує життю жінки [21, с. 74]. За Принципом Австралії ембріон наділяється правом подати позов про відшкодування шкоди, яка була заподіяна йому з необережності в період внутрішньоутробного розвитку. Відповідальність за вбивство ембріона встановлена у Каліфорнії. У ч. 1 ст. 4 Американської конвенції про права людини від 22 листопада 1969 року вказано, що кожен має право на повагу до життя, яке захищається законом, як правило, з моменту зачаття [30]. Національний комітет Італії з питань біоетики 22 червня 1996 року прийняв документ – «Ідентичність та статус людського ембріона», в якому зазначено, що відповідно до критеріїв поваги та опіки моральним обов'язком є визнання особистості з моменту запліднення (зачаття) [31, с. 93].

Своєю чергою О. Огірко наділяє ембріон низкою прав, зокрема:

- право бути зачатим у сім'ї. Недопустимість штучного запліднення чи застосування гетерогенного запліднення подружньої пари, коли донором гамет є інша особа;
- право на ідентичність, тобто бути реально визнаним у суспільстві;
- право на життя. Фундаментальне право, яке виникає з моменту зачаття і є основою для інших прав;
- право на пренатальну опіку з метою визначення можливої хвороби та її пізніше лікування;
- право на свободу. Ембріон не може бути предметом експериментів чи продуктом штучного запліднення;
- право на юридичний догляд. Необхідність визнання за ембріоном статусу суб'єкта права з метою надання йому прав;
- право на тілесну непорушність [32, с. 65].

Натуральну концепцію підтримує український законодавець. Так, у ч. 1 ст. 201 Цивільного кодексу України життя визначається особистим нематеріальним благом, яке охороняється цивільним законодавством

[10]. У юридичній літературі початком життя людини визначається час фізіологічних пологів [33]. Своєю чергою ч. 1 ст. 263 Цивільного кодексу України зазначає, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом [10]. Також у ч. 2 ст. 25 Цивільного кодексу України передбачено, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент народження [10]. Цивільна правоздатність – це законодавче визнання фізичної особи суб'єктом цивільного права, здатності мати суб'єктивні цивільні права та юридичні обов'язки. Оскільки зачата дитина не є правоздатною, тобто не є суб'єктом цивільного права, та й права взагалі, вона не може мати цивільних прав. Інтереси зачатої, але ще не народженої дитини охороняються у випадках, встановлених законом, зокрема ст. 1222 Цивільного кодексу України визнає спадкоємцями за заповітом і законом дітей, зачатих за життя спадкоємця і народжених живими після відкриття спадщини, ст. 1200 Цивільного кодексу України надає право дитині померлого (потерпілого), яка народилася після смерті останнього, на відшкодування шкоди, спричиненої смертю потерпілого [34].

Суб'єктом права на життя, так само як і інших прав, може бути тільки народжена людина, оскільки реалізація прав і обов'язків можлива тільки реально існуючою, народженою людиною. Так, Г. Шершеневич, визначаючи правоздатність ембріона, дійшов висновку, що саме народжена дитина, а не зародок робить вплив на юридичні відносини, тому факт народження є необхідною умовою для виникнення правоздатності. У разі появи мертвої дитини, яка позбавлена юридичного значення, зародок розглядається таким, що наче ніколи не існував [35].

У ч. 1 ст. 2 Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 року зазначається, що право на життя охороняється законом і жодну

людину не може бути умисно позбавлено життя [36].

У справі «ТхіНхо проти Франції» (Vo v. France) Касаційний суд Франції зазначив, що момент виникнення права на життя має вирішуватися на національному рівні, оскільки на міжнародному рівні немає єдиного регулювання статусу плода. Потенціал та здатність ембріона стати людиною потребує захисту в контексті права на гідність, проте це не вимагає розглядати його як людину, яка може скористатися правом на життя у сенсі ст. 2 Конвенції про захист прав і основоположних свобод [37].

Третя концепція. В медицині розрізняють два періоди внутрішньоутробного розвитку: пренатальний (допологовий), який триває з моменту запліднення яйцеклітини і до 22 тижнів, та перинатальний – з 22-го повного тижня вагітності (з 154-ї доби від першого дня останнього нормального менструального циклу – термін гестації, якому в нормі відповідає маса плода 500 г) і закінчується після 7 повних діб життя новонародженого (168 годин після народження) [13, п. 8.1.]. Перебуваючи в утробі матері, дитина вже відчуває думки та емоційний стан матері, відбувається телепатичний зв'язок між матір'ю і плодом. Основні структури мозку закладаються на п'ятому тижні розвитку, на шостому–восьмому тижнях відбувається утворення центральної нервової системи. З шостого тижня функціонує вестибулярний апарат, з восьмого – центральна нервова система, з'являється чутливість шкіри; з дев'ятого – розвиваються смакові бруньки на язиці, до 12-го тижня з'являються безумовні рефлекси утримання, до 13-го – смотальний рефлекс [38, с. 8–14].

Виходячи з цього, чи можна стверджувати, що починаючи з 2-го тижня вагітності внутрішньоутробний організм стає індивідумом і потребує належного правового захисту з боку держави? Тобто ембріон не є

об'єктом, а є суб'єктом відповідних правовідносин.

Є така думка, що ембріон як жива істота перебуває під захистом насамперед моральних норм, починаючи з появи в нього первинної смужки (так званого зародку нервової системи), приблизно з 14-го дня після зачаття. Також цю концепцію підтримує МакЛарен, член Комітету Варнок, яка зазначає, що перші 14 днів розвитку ембріона є періодом формування захисної та харчової системи, які необхідні для подальшого життя ембріона [2, с. 69]. Є дослідники, які називають інші терміни початку життя у плода, зокрема, це може бути перше серцебиття, реєстрація електрофізіологічної активності мозку, реакція на больові подразники, формування органів і систем, медичні критерії доношеності, живонародження і т.д.

У ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» зазначається, що кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я [39].

Згідно з п. 1.2. Наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвнонароджених» від 29.03.2006 № 179 живонародження – це вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів [13]. Згідно з п. 2.5. цього ж Наказу, під новонародженим розуміють дитину, яка народилася або вилучена з організму

матері після повного 22-го тижня вагітності (з 154-ї доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) [13]. Відповідно до п. 2 Критеріїв перинатального періоду живонародженості та мертвнонародженості таким, що народився живим, є новонароджений, у якого наявна хоча б одна з таких ознак: дихання; серцебиття; пульсація судин пуповини; рухи скелетних м'язів [13].

Висновки. Аналізуючи різні думки науковців, медиків, ми дійшли висновку, що ембріон людини у жодному разі не може розглядатися як об'єкт права, тому використовувати його у комерційних цілях просто неприпустимо. Позаяк людина та її права визнаються найвищою соціальною цінністю, проведення різних маніпуляцій з ембріонами знецінює розуміння людського життя ще до народження.

Вважаємо, що ембріон належить до суб'єктів репродуктивних правовідносин та потребує належного правового захисту з боку держави.

Розвиток людини є динамічним, безперервним процесом, який продовжується від народження, але починається в момент зачаття, і триває аж до смерті. На кожному етапі внутрішньоутробного розвитку людина є унікальною живою істотою, якій притаманні характерні особливості, що виявляються в неї після народження, але закладаються саме до її народження. Народження є лише фактом появи у суспільстві, який не може означати початок життя, оскільки на світ появляється вже сформована особа, яка може самостійно функціонувати незалежно від організму матері, є автономною особою, яка не потребує зовнішнього втручання для підтримання власної життєвої структури. Цінність життя є набагато важливішою, ніж будь-які новітні дослідження, незважаючи на мету їх здійснення.

Науково-технічний прогрес вносить певні зміни у кожну сферу життя. Численні суперечності призводять до різного тлумачення та застосування новітніх технологій. У цій статті звертаємо увагу на основоположне, святе та неосяжне для людського розуму – нове життя. Конституція України у ст. 3 закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Право на життя посідає основне місце серед усіх природних і невід'ємних прав людини, тому важливо вирішити питання про те, з якого моменту охороняється життя конкретної фізичної особи. Адже законодавством не визначено етап розвитку, з якого людський ембріон перебуває під захистом прав і наділяється правом на життя.

Через відсутність законодавчого закріплення статусу ембріона виникає низка біоетичних (етико-правових) проблем, а саме питання про те, наскільки правомірно використовувати людські ембріони для комерційних, науково-дослідних та терапевтичних цілей. Наведено утилітаристський, віталістський, комплементарний підходи до вирішення цих біоетичних проблем.

Наукова стаття присвячена дослідженню правового статусу ембріона людини. Обґрунтовується позиція, згідно з якою людські ембріони належать до особливих суб'єктів репродуктивних правовідносин. Аналізується міжнародне та національне законодавство у сфері регулювання ембріонального розвитку ще ненародженої дитини.

У статті розглянуто протилежні наукові підходи до правового статусу ембріона: як об'єкта чи суб'єкта репродуктивних правовідносин. Наведено перелік прав, якими володіє ембріон.

Проаналізовано підходи та концепції щодо визначення початку життя людини, зокрема ембріо-

нальну, натусіальну та концепцію формування нервової системи.

За даними останніх наукових медико-біологічних досліджень, ембріон в онтологічному сенсі є унікальною живою людською істотою, права на життя і здоров'я якої повинні бути належним чином захищені державою, щоб уникнути споживачького ставлення до «ще ненародженої дитини» та сформувати моральне та гуманне ставлення до людського ембріона у сучасному суспільстві.

Ключові слова: ембріон, дитина, право на життя, ембріональна концепція, фантомна правоздатність.

Zabolotna M. Embryo as a subject or an object of reproductive legal relationship?

Scientific and technological progress makes certain changes in every area of life. Numerous controversies lead to different interpretations and applications of the latest technologies. In this article, we draw attention to the fundamental, sacred and immense for the human mind – new life. The Constitution of Ukraine in Art. 3 states that a person, his life and health, honour and dignity, inviolability, and safety are recognized in Ukraine as the highest social value. The right to life occupies the main place among all-natural and inalienable human rights, therefore it is important to decide the question of from what moment the life of a particular individual is protected. After all, the legislation does not define the stage of development from which the human embryo is protected by rights and is endowed with the right to life.

Due to the lack of legislative consolidation of the status of the embryo, several bioethical (ethical and legal) problems arise, namely the question of how legitimately it is to use human embryos for commercial, research, and therapeutic purposes. The utilitarian, vitalistic, complementary approaches to solving these bioethical problems are presented.

The scientific article is devoted to the study of the legal status of the human

embryo. The position is substantiated according to which human embryos belong to special subjects of reproductive legal relations. The article analyzes the international and national legislation in the field of regulation of the embryonic development of an unborn child.

The article examines the opposite scientific approaches regarding the legal status of the embryo: as an object or subject of reproductive legal relations. A list of the rights that the embryo has is given.

According to the latest scientific biomedical research, the embryo in the ontological sense is a unique living human being, the rights to life and health of which must be properly protected by the state to avoid consumer attitudes towards the “unborn child” and form a moral and humane attitude towards the human embryo in modern society.

Key words: embryo, child, right to life, embryonic concept, phantom legal capacity.

Література

1. Байбороша Н.С. Суцність інститута суррогатного материнства. Журнал міжнародного права и міжнародних отношений. 2008. № 3. URL: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1426&Itemid=5 (дата звернення: 07.12.2020).
2. Кашинцева О.Ю. Проблеми визначення статусу ембріона: етико-правовий аспект. Вісник Академії адвокатури. Випуск 10. 2007. С. 68–74.
3. Корнега Ю. Визначення правового статусу ембріона. Історико-правовий часопис. 2016. № 2 (8). С. 99–102.
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини : Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 № 994_334. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 07.12.2020).
5. Женевская декларация, принятая 2-й Генеральной ассамблеей ВМА від 01.09.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_001 (дата звернення: 07.12.2020).
6. Информационно-тематический листок – Репродуктивные права. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_RUS.pdf (дата звернення: 07.12.2020).

7. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 09.09.2013 р. № 787 із змінами № 165 від 06.03.2014 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення: 07.12.2020).
8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / ред-кол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. 733 с.
9. Алексеев С.С. Общая теория права. Москва : Юрид. лит-ра, 1982. Т. 2. 360 с.
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV Відомості Верховної Ради України. 2004. №№ 40–44. Ст. 356.
11. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21–22. Ст. 135.
12. Про заборону репродуктивного клонування людини : Закон України від 14.12.2004 № 2231-15. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 5. Ст. 111.
13. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, зареєстр. у Міністерстві юстиції України 12.04.2006 р. за № 427/12301. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06> (дата звернення: 07.12.2020).
14. Болье Етьен. Реакция – агрессивность. Требования биоэтики: медицина между надеждой и опасением. Киев : Сфера. 1999. 248 с.
15. Шишка Р.Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : авторефер. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.03. Харків. 37 с.
16. Кашинцева О.Ю. Правова охорона антропологічної цілісності людини крізь призму особистих немайнових прав. Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 164–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shkir_2011_1_43.
17. Брек И. Священный дар жизни. Православное христианство и биоэтика / пер. с. англ. Москва : Паломник, 2004. 398 с.
18. Декларация прав дитини. Резолюція 1386 Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 07.12.2020).
19. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., затв. резолюцією 50/155

Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 07.12.2020).

20. Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : підручник. Київ : Атіка, 2005. 560 с.

21. Левандовські К.М. До питання правового статусу ембріона людини. Університетські наукові записки. 2014. № 1. С. 69–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_1_12.

22. Соловійов А. Деякі юридичні проблеми штучного переривання вагітності в аспекті права людини на життя. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2001. Вип. 30. С. 21–25.

23. Беседкина Н.И. Зарождение жизни. Юридическая точка отсчёта. Право и жизнь. 2004. № 72 (8). URL: <http://www.law-n-life.ru/arch/n72.aspx>.

24. Дуфенюк О.М. Проблемні аспекти криміналізації діянь проти життя ембріона та плода людини. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17–18.04.2008, м. Львів. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_107_01.pdf.

25. Підпригора О.А. Римське приватне право : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Вид. 3-є, перероб. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.

26. Блехшмідт Еріх. Збереження індивідуальності. Людина – особа від самого початку. Дані ембріології людини. В-во УКУ. Львів, 2003. С. 24–25.

27. Аборти: чому церква проти вбивства дітей? URL: CREDO: <http://credo.pro/2010/02/13757> (дата звернення: 07.12.2020).

28. Міжнародний кодекс медичної етики : прийнятий 3-ю Генеральною асамблеєю ВМА 1949. URL: <http://uapраво.net/akty/postanowa-main/akt8pqdx0b.htm>. (дата звернення: 07.12.2020).

29. Звернення Освяченого Помісного Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату до українського народу на захист життя дитини і щодо гріха вбивства ненароджених дітей. URL: https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uoskr_doc/34667/ (дата звернення: 07.12.2020).

30. Американская конвенция о правах человека (Пакт Сан-Хосе, Коста-Рика). 1969.

URL: <https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1969.html> (дата звернення: 07.12.2020).

31. Терешкевич Г.Т. Проблема статусу ненародженої людини в контексті біоетики: державно-правовий аспект. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 30. С. 90–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_30_12.

32. Огірко О.В. Права людського ембріона. Матеріали VI Нац. конгресу з біоетики з міжнародною участю (20–23 вересня 2010 р., Київ). Київ, 2010. 236 с.

33. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та допов. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с. С. 263.

34. Ротань В.Г. та ін. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. 2-е вид., перероб. і допов. Харків : Видавничий будинок «ФАКТОР», 2010. URL: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/132-ugrotan-ta-in-komentar-do-tsku/3446-rozdil-ii-osobi-pidrozdil-1-fizichna-osobaglava-4-zagalni-polozhennja-pro-fizichnu-osobu.html>.

35. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья Е.А. Суханов. Москва : Фирма «СПАРК», 1995. 556 с. С. 62. URL: <http://www.kursach.com/biblio/0020001/000.htm>.

36. Європейська конвенція із захисту прав та основоположних свобод : ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.12.2020).

37. Матеріали практики (2004–2005). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Випуск 6. Львів, 2006. С. 74–75.

38. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 160 с.

39. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. № 2402-14. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.

